

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

„SZCZECIN”: Miesięcznik Pomorza Zachodniego, zeszyt 8—9 i 10—11/60. Wydaje: Prezydium Rady Okręgu TRZZ i Szczecińskie Towarzystwo Naukowe. Szczecin 1960.

Zeszyt 8—9 wymienionego czasopisma wydano w 15 rocznicę powrotu Pomorza Zachodniego do Polski.

W dziale artykułów N. Kołomejczyk („Powstanie organizacji Polskiej Partii Robotniczej na Pomorzu Zachodnim”) dokonuje próby przedstawienia powstania i kształtowania się zachodniopomorskiej organizacji partyjnej w r. 1945, inicjatorce odrodzenia niemal wszystkich dziedzin życia polskiego na ZZ.

Następne artykuły związane są również tematycznie z początkami działalności władz polskich na Pomorzu Zachodnim (K. Kersten, Przejęcie Pomorza Zachodniego przez administrację polską w 1945 r.; K. Golczewski, Pierwsze dni władzy; B. Sadaj, Węzłowe problemy szkoły i nauczyciela w województwie szczecińskim 1945—1960).

W dziale materiałów opublikowano trzy artykuły: A. Kwileckiego, Pamiętniki osadników Pomorza Zachodniego; S. Badonia, Działalność Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w latach 1945—1960; A. Hübnera, 15 lat muzyki w Szczecinie.

Numer zamyka, jak zwykle interesujący, notatnik „Szczecina”.

Zeszyt 10—11/60 w całości poświęcono problematyce wyższych uczelni Szczecina. L. Babiński w artykule wstępnym pt. Rozwój szczecińskiego ośrodka naukowego omawia w aspekcie historycznym życie kulturalno-oświatowe oraz instytucje i placówki naukowo-badawcze Szczecina.

Dalsze artykuły przynoszą szczegółowszą charakterystykę trzech wyższych uczelni szczecińskich. S. Schwann omawia

działalność Politechniki Szczecińskiej w l. 1945—1960, E. Gorzkowski Pomorskiej Akademii Medycznej w l. 1948—1960, M. Jasnowski Wyższej Szkoły Rolniczej, a B. Scwa pisze o roli Zrzeszenia Studentów Polskich przy Politechnice Szczecińskiej.

JAN WAŚICKI: Miasta zachodniego pogranicza Wielkopolski 1793—1815. — „Biblioteka Lubuska”, z. 5. Zielona Góra—Poznań 1960, s. 103.

Praca powyższa przedstawia w zarysie stan i dzieje miast wielkopolskich wchodzących obecnie w skład woj. zielonogórskiego. Są to miasta: Babimost, Bledzew, Brójce, Kargowa, Międzyrzecz, Skwierzyna, Szlichtyngowa, Pszczew, Trzciel, Wschowa.

Przedstawiając stan tych ośrodków miejskich u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej autor stwierdza, że w porównaniu z innymi miastami ówczesnej Polski wykazywały one stałe tendencje rozwojowe, że w tym samym czasie (l. 1793—1794) położenie miast w Prusach było znacznie gorsze. Stopniowy upadek zachodnich miast Wielkopolski zaczął się zaznaczać od czasu przejścia ich pod panowanie pruskie, co wyraźnie dowodzi, że rozwój ich był uzależniony od ścisłego powiązania z innymi terenami Polski.

„ROCZNIK WROCLAWSKI”: Tom III/IV-1959/1960. Towarzystwo Miłośników Wrocławia. Wrocław 1960, s. 456.

Sygnalizując na tym miejscu ukazanie się nowego tomu „Rocznika Wrocławskiego”, ograniczymy się do przeglądu jego niezwykle bogatej i różnorodnej zawartości.

Oto niektóre prace zamieszczone w tym tomie: B. Ostapczuk, Funkcje Dol-

nego Śląska w gospodarce narodowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; I. Rutkiewicz, *Od Wisły do Odry i Nysy*. — Przed piętnastu laty; K. Szarski, *Piętnastolecie Uniwersytetu Wrocławskiego*; A. Gałuszka, *T. Kaletyn, Archeologiczne badania terenowe służby konserwatorskiej prowadzone na Dolnym Śląsku w 1959 r.*; W. Danek, *Kraszewski w Dreźnie*; A. Klisiewicz, *Purkynie-fizjolog*; S. Bartosiewicz, *Sz. Bronsztejn*, *D. Piegat*, *Wyniki badania ankietowego wśród pracowników handlu m. Wrocławia*; A. Nasz, *Z badań nad dolnośląską sztuką ludową*; Z. Michniewicz, *Szkic dziejów turystyki śląskiej w Karkonoszach*.

Wymienione pozycje reprezentują wachlarz tematyczny nowego tomu

„Rocznika”. Stwierdzić trzeba, że publikacja ta jest wybitnym osiągnięciem naukowym i wydawniczym środowiska wrocławskiego.

TEODOR MUSIOŁ: *Nauczyciel w środowisku autochtonicznym na Opolszczyźnie*. Instytut Śląski w Opolu. Komunikat nr 47. Opole 1960, s. 15.

W procesie społecznej integracji Opolszczyzny wybitną rolę odegrała szkoła i nauczyciel. Sytuacja nauczyciela szczególnie w pierwszym okresie powojennym, była na tych terenach niezwykle trudna.

Artykuł powyższy, oparty głównie na wspomnieniach nauczycieli, jest nader ciekawym przyczynkiem do dziejów integracji i szkolnictwa na Opolszczyźnie.

Zestawił W. T.

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Niemcy wilhelmińskie

FRITZ KLEIN: *Zur China-Politik des deutschen Imperialismus im Jahre 1900*. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 4, s. 817—843.

Klein przytacza wiele interesujących faktów świadczących o roli, jaką odegrały Niemcy w znanej międzynarodowej ekspedycji wojskowej, wysłanej do Chin w 1900 r., którą dowodził niemiecki marszałek hr. von Waldersee. Autor odrzuca pejoratywną nazwę „powstania bokserów” narzuconą przez historiografię angielską i idąc za historiografią ChRL przyjmuje określenie ruchu Iho-twan. Tezy artykułu są udokumentowane m. in. także nie opublikowanymi materiałami pochodzącymi z archiwum poselstwa niemieckiego w Chinach, które zostało przekazane przez rząd ChRL NRD. Artykuł niniejszy powstał na seminarium znanego historyka radzieckiego, A. S. Jeruzalimskiego.

DIETER FRICKE: *In der Deutschen Demokratischen Republik wird das Vermächtnis von August Bebel erfüllt*. Zu

seinem 120. Geburtstag. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 2, s. 277—303.

Artykuł poświęcony życiu i działalności Augusta Bebla, wybitnego przywódcy niemieckiej klasy robotniczej, napisany z okazji 120 rocznicy jego urodzin.

Republika Weimarska

HEINRICH MUTH: *Zeitgeschichte: Innenpolitik 1918—1933*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” 1960, H. 8, s. 498—511.

Artykuł recenzyjny omawia kilkadziesiąt najnowszych publikacji poświęconych problematyce wewnętrzno-politycznej Republiki Weimarskiej. Muth uwzględnił również prace historyków NRD.

Niemcy hitlerowskie

OTTO-ERNST SCHÜDDEKOPF: *Die deutsch-nordischen Beziehungen von 1933 bis 1945*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” 1960, H. 8, s. 495—498.

Jest to sprawozdanie z kolejnego spotkania historyków niemieckich i skandynawskich, które odbyło się w Brunzwicku w dniach od 22 do 25 IV 1960 r. Konferencja poświęcona była stosunkom skandynawsko-niemieckim w okresie hitlerowskim. Sprawozdanie wymienia nazwiska uczestników, referentów oraz tematy wygłoszonych referatów.

J. W. BRÜGEL: Deutsche Demokraten in der Tschechoslowakei 1935-1938. „Deutsche Rundschau” 1960, H. 9, s. 804—812.

Artykuł przynosi sporo interesujących szczegółów oświetlających działalność polityczną niemieckich antyfaszystów, głównie socjaldemokratów w Czechosłowacji. Celem socjaldemokratów, jak podaje autor, było doprowadzenie do tego, aby Niemcy czechosłowaccy byli nie mniejszością narodową lecz drugą, całkowicie równouprawnioną narodowością państwową (*zweites Staatsvolk*). W ten sposób chciano utracić argumenty ruchowi Henleina i przeciwdziałać infiltracji hitlerowskiej wśród Niemców w Czechosłowacji. Brügel cytuje fragmenty kilku interesujących i nie opublikowanych dokumentów, artykuł jednak nie posiada niestety aparatu naukowego i jest fragmentem książki: „Ludwig Czech, Arbeiterführer und Staatsmann” Wien 1960.

HORST KÜHNE: Fünfte Kolonne des faschistischen deutschen Imperialismus in Südwestafrika (1933—1939). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 4, s. 765—790.

Mniejszość niemiecka, niezależnie od swego miejsca zamieszkania, miała w hitlerowskiej polityce zagranicznej wyznaczoną stałą rolę do spełnienia, rolę piątej kolumny. Taką rolę, jak powszechnie wiadomo, odegrała mniejszość niemiecka w Czechosłowacji i Polsce. Okazuje się jednak, że podobną rolę do odegrania wyznaczyło hitlerowskie kierownictwo zwartym grupom ludności niemieckiej mieszkającej na innych kontynentach. Wykazuje to w swoim artykule Kühne w odniesieniu do ludności niemieckiej

mieszkającej w byłej kolonii niemieckiej w Afryce południowo-zachodniej, która po I wojnie światowej stała się terytorium mandatowo-powierniczym Unii Południowo-Afrykańskiej. Autor przedstawił wysiłki kierownictwa NSDAP zmierzające do opanowania przywództwa tamtejszych Niemców i podporządkowania ich swoim celom politycznym. Artykuł ma dużą wartość naukową. Jest dobrze udokumentowany nie opublikowanymi materiałami z Wydziału Kolonialnego Niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, które znajdują się w Centralnym Archiwum w Poczdamie.

RENDULIC LOTHAR: Die Rückwirkung der Ardennenoffensive auf die Ostfront. „Wehr-Wissenschaftliche Rundschau” 1960, H. 9, s. 497—506.

Rendulic bada wpływ niemieckiej ofensywy w Ardenach pod koniec 1944 r. na spoistość frontu wschodniego. Dochodzi przy tym do wniosku, że sukcesy radzieckiej ofensywy w styczniu 1945 r. były wynikiem skoncentrowania zbyt dużych rezerw na zachodnim froncie. Autor podbudowuje swoją tezę szeregiem danych statystycznych.

D. I. MELNIKOW: Die welthistorische Bilanz des Sieges der freiheitsliebenden Völker über den deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 501—530.

Artykuł radzieckiego historyka uwytkła epokowe znaczenie zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami w II wojnie światowej i wpływ tego zwycięstwa na kształtowanie się sytuacji międzynarodowej w okresie powojennym. Artykuł powyższy został wygłoszony w formie referatu na konferencji historyków radzieckich i niemieckich, która się odbyła w Berlinie w grudniu 1959 r.

Wissenschaftliche Tagung der Kommission der Historiker der DDR und der UdSSR zum Thema „Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg”. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 4, s. 919—964.

Jest to obszerne sprawozdanie z konferencji międzynarodowej poświęconej II wojnie światowej. Sprawozdanie wymienia nazwiska uczestników, referentów i podaje streszczenia wygłoszonych referatów.

Niemcy po 1945 roku

URSULA VON GERSDORF: Wolfgang Foerster 85 Jahre. „Wehr-Wissenschaftliche Rundschau” 1960, H. 8, s. 439—444.

Jest to krótkie *curriculum vitae* zachodniemieckiego historyka wojskowości z okazji 85 rocznicy jego urodzin. W załączeniu znajduje się bibliografia jego publikacji.

EKKEHART KRIPPENDORFF (wyd.): Die Gründung der Liberal-Demokratischen Partei in der sowjetischen Besatzungszone 1945 Vierteljahrhefte für Zeitgeschichte 1960 H. 3, s. 290—309.

Pięć dokumentów wydanych wraz z komentarzem przez Krippendorffa obrazuje historię powstania Partii Liberalno-Demokratycznej w radzieckiej strefie okupacyjnej.

EUGEN KOGON: Diskussion um Heimatrecht. „Frankfurter Hefte” 1960, H. 8, s. 533—544.

Artykuł nawiązuje do audycji zachodniemieckiej telewizji, która w ramach programu „Spojrzenie we współczesność” nadała audycję, poświęconą tzw. prawu do stron ojczystych (*Heimatrecht*). W czasie tej audycji kilku przesiedleńców usiłowało sprecyzować swoje pojęcie o tzw. prawie do stron ojczystych. Okazało się, że przesiedleńcy interpretują tzw. prawo do stron ojczystych jako powrót do *status quo ante*. Następnie redaktor audycji Eugen Kogon (który jest także naczelnym redaktorem „Frankfurter Hefte”) wraz z korespondentem niemieckiego radia w W-wie Sven Hasselblattem, podsumowali i uzupełnili dyskusję uwagami o polskim stanowisku na ten temat. W odpowiedzi na tę audycję posypało się sporo protestów niemieckich organizacji rewizjonistyczno-przesiedleńczych, takich

jak: Ziomkostwo Pomorzan, Agencja Prasowa Göttinger Arbeitskreisu, Ziomkostwo Ślązaków itp. Pisma te zostały załączone do artykułu. Ich autorzy uważają, że redaktorzy audycji fałszywie naświetlili stosunki polityczne i gospodarcze panujące na polskich Ziemiach Zachodnich, że ziemie te zostały nazwane w audycji polskimi prowincjami, że Hasselblatt posługuje się argumentacją polską itp.

Reakcja ze strony przesiedleńców i kół rewizjonistycznych jest dowodem, iż usiłują oni nie dopuścić do żadnej wymiany myśli, która nie byłaby zgodna z ich rewizjonistycznym punktem widzenia.

ROLF BADSTÜBNER: Reaktionäre Bestrebungen der deutschen Monopolbourgeoisie in Westdeutschland 1945—1947 (Unter besonderer Berücksichtigung des Ruhrmonopolkapitals). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 1, s. 41—77.

Autor przedstawia położenie wielkiego przemysłu w Niemczech zachodnich i jego wysiłki w celu odzyskania dawnych pozycji.

LEO STERN: Der deutsche Revanchismus und die bürgerliche Geschichtsschreibung. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 557—582.

Autor uwidocznił wpływ sytuacji międzynarodowej i wewnątrzno-politycznej w NRF na kierunek rozwoju historiografii zachodniemieckiej. Artykuł jest ostatnim rozdziałem większej pracy będącej w druku: „Die Gesetzmässigkeit der Niederlagen des deutschen Imperialismus in beiden Weltkriegen”.

OTTO RÜHLE: Zur historischen Entwicklung der Landwirtschaft in Ost- und Westdeutschland. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 598—628.

Rühle pokazuje na przykładzie licznych danych statystycznych zmiany zachodzące w strukturze rolnictwa w NRD i porównuje ze stanem rolnictwa w Niemczech zachodnich.

WILLI THIELE, HORST BEDNAREK: Die Gründung des FDGB im Kampf um die Vernichtung der Grundlagen des deutschen Imperialismus und Militarismus für den Aufbau einer antifaschistisch-demokratischen Ordnung (1945—1946). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 3, s. 629—656.

Autorzy przedstawiają historię powstania Wolnych Niemieckich Związków Zawodowych i ich aktywny udział w przebudowie społeczno-gospodarczej NRD.

WERNER GROSS: Der Kampf Schwarzenberger Antifaschisten während der besatzungslosen Zeit (Mai/Juni 1945). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 3, s. 657—676.

Powiat Schwarzenberg w Saksonii z nie wyjaśnionych dotąd powodów (nie wyjaśnił ich również autor artykułu) nie został okupowany w maju 1945 r. Wojska radzieckie stanęły na wschodniej, wojska amerykańskie na zachodniej granicy powiatu (południowa granica powiatu przylega do Czechosłowacji). Wojska radzieckie wkroczyły w granice powiatu dopiero w połowie czerwca 1945 r. Stosunki, panujące w powiecie Schwarzenberg właśnie w tym okresie przejściowym, są tematem artykułu Grossa. Okazuje się, że ludność Schwarzenbergu samorzutnie zorganizowała się w antyfaszystowskim bloku, który przejął władzę w powiecie i zorganizował administrację. W załączeniu znajdują się dwa dokumenty z tego okresu.

HANS-GEORG HOFMANN, FRIEDRICH WEITENDORF: Der NATO-Kurs im westdeutschen Geschichtsunterricht. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 3, s. 696—719.

Program nauczania historii w szkołach NRF podporządkowany jest tendencjom politycznym rządu bońskiego. Stąd np. w podręcznikach szkolnych wiele miejsca poświęca się gloryfikowaniu czynów wojennych hitlerowskiego Wehrmachtu, co ma rzecz oczywista, związek z remilitaryzacją Niemiec zachodnich.

Autorzy przytaczają sporo interesujących faktów.

MANFRED STAUBE: Neue Beweise für die faschistische Vergangenheit Theodor Oberländers. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1960, H. 4, s. 856—873.

Artykuł przynosi wiele interesujących faktów demaskujących hitlerowską przeszłość Oberländera. Autor wykorzystał materiały pochodzące z prywatnej biblioteki Oberländera i z archiwum uniwersyteckiego w Gryfii, gdzie Oberländer był profesorem w latach 1938—1940.

M. KOHL: Abrüstung — wichtigste Aufgabe unserer Zeit. „Neue Justiz“ nr 18/1960, s. 596—602.

Problem rozbrojenia wywiera przełożony wpływ na całokształt polityki światowej. Sposób ustosunkowania się do niego ze strony państw socjalistycznych i kapitalistycznych jest jednym z dowodów rozbieżności w polityce obu tych bloków. Autor obszernie omawia kwestię rozbrojenia ze stanowiska prawa międzynarodowego i sięga do okresu przedwojennego, a zwłaszcza do okresu genewskiej konferencji rozbrojeniowej z lat 1932—1934. W latach wojny myśl o rozbrojeniu znalazła m. in. wyraz w deklaracji moskiewskiej z października 1943 r. Dokładnie też przedstawiono stanowisko ZSRR w sprawach rozbrojenia na forum ONZ, szczególnie zaś radzieckie propozycje rozbrojeniowe z września 1959 r. i lipca 1960 r. Omawiając poglądy mocarstw zachodnich na problem rozbrojenia dużo miejsca poświęcono amerykańskiemu planowi „otwartego nieba” i jego praktycznej realizacji w postaci niefortunnego lotu samolotu U-2 nad terytorium Związku Radzieckiego. Powszechne rozbrojenie posiada kapitalne znaczenie dla przywrócenia jedności Niemiec i zawarcia z nimi traktatu pokojowego. Niestety pokojowa i popierająca powszechne rozbrojenie inicjatywa rządu NRD nie znajduje przychylnego echa w Niemczech zachodnich kontynu-

jących politykę stanowiącą zaprzeczenie idei usunięcia groźby wojny ze stosunków międzynarodowych.

F. GSCHNITZER: Südtirol vor die Vereinten Nationen. „Aussenpolitik” nr 9/1960, s. 573—575.

Autor, ekspert od spraw Tyrolu południowego, analizuje zagadnienie tego obszaru zarówno od strony prawnej, jak i politycznej. Problem ten mimo kilkuletnich rokowań między rządem austriackim i włoskim nie doczekał się jeszcze rozwiązania. Zasadnicza przeszkoda tkwi w stanowisku Włoch sprzeciwiających się dokonaniu jakichkolwiek zmian w statusie określającym autonomię tego terytorium. Po wojnie bowiem aktualna sytuację prawną Tyrolu południowego reguluje tzw. Układ Paryski z 5 września 1946 r. przewidujący m. in. równouprawnienie językowe dla mniejszości niemieckiej oraz jej autonomię. Zdaniem autora, układ ten jest obecnie niewystarczający, a sytuacja ludności niemieckiej uległa ponownie pogorszeniu po połączeniu prowincji Bozano, będącej częścią Tyrolu południowego, z czysto włoską prowincją Triente w jeden okręg. Ta decyzja spowodowała zastrzeżenie stosunków włosko-austriackich. Rząd austriacki postanowił nawet w wypadku bezskuteczności negocjacji przekazać tę sprawę na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ. W konkluzji autor wypowiada się za ponownym przedyskutowaniem tej kwestii na płaszczyźnie uznania prawa samostanowienia.

W. BRANDT: Aussenpolitische Kontinuität mit neuen Akzenten. „Aussenpolitik” nr 11/1960, s. 717—723.

Kandydat na kanclerza z ramienia SPD dokonuje w swym artykule niejako podsumowania dziewięcioletniej działalności niemieckiej polityki zagranicznej. Na obecny charakter polityki NRF wpłynęły w poważnym stopniu posu-

nięcia Związku Radzieckiego jako mocarstwa okupacyjnego. Zbrojenia w NRF, zdaniem autora, są skutkiem agresywnej polityki Związku Radzieckiego. Dowodem tego ma być rozwój konfliktu berlińskiego. Na tle rozwoju wydarzeń związanych z Berlinem Brandt stara się określić cechy idei komunistycznej w Niemczech. Ostatnią część artykułu stanowi omówienie roli i zadań Niemiec zachodnich we wspólnocie państw Europy zachodniej. Dotychczasowy kierunek polityki bońskiej uznał Brandt za słuszny i odpowiadający, jego zdaniem, interesom niemieckim. Ma to być dobrą zapowiedzią co do przyszłych prognoz polityki zachodniej.

LORD BIRDWOOD: Germany, Poland and the Future. „Contemporary Review”. December 1960, s. 671—673.

W czasie 15 lat, które upłynęły od czasu powzięcia decyzji poczdamskich: nie doszło do powszechnego uznania granicy polsko-niemieckiej. Co więcej, zarówno Niemcy, jak i Polacy interpretują układ poczdamski w odrębny sposób i wyprowadzają z niego przeciwnie wnioski. Zarówno strona niemiecka, jak i polska mają do tego pełne prawo. Problem granicy polsko-niemieckiej winien być rozstrzygnięty w bezpośrednich rokowaniach między rządem polskim a rządem ogólnoniemieckim, co wymagałoby okresu kilku lat na skryształowanie się ostatecznej formy układu. Udzielenie przez Zachód gwarancji nie naruszalności granicy na Odrze i Nysie byłoby na ręce rządowi NRD, który miałby dowód na to, że tendencje agresywności NRF stanowią realne niebezpieczeństwo. Kwestia granicy polsko-niemieckiej stanowi największą trudność w normalizacji stosunków niemieckopolskich. Zdaniem autora, problem będzie musiał znaleźć ostateczne rozwiązanie.

Zestawili: Z. K. i J. M.